

Výstava s názvom „Archeologická...“ prezentuje zbierky dvoch rozsiahlych fondov Podtatranského múzea v Poprade, archeológie a umenia. Múzeum má v správe rozsiahlu archeologickú zbierku a tiež kolekciu malieb archeologických lokalít z územia Spiša. Výstava prezentuje významné výtvarné diela E. Wallachyho, F. Forbergera, J. Olexu, J. Fabiniho či J. Rusnáčika . Prezentácia umeleckého stvárnenia lokalít je doplnená o archeolgické predmety, nálezy z výskumnej činnosti či fotografie z terénnych výskumov.

Výstava je prístupná do 5. 12. 2021 v priestoroch múzea na Vajanského 72/4 v Poprade a srdečne Vás pozývame na jej prehliadku (v súlade s aktuálnymi opatreniami).

Vitajte v mladšej dobe kamennej!

NEOLIT (mladšia doba kamenná) je časové obdobie praveku, ktoré v Európe možno vymedziť rokmi 5500 až 4200 pred Kristom. Jeho názov je zložený z dvoch slov - latinského NEOS (nový) a gréckeho LITHOS (kameň). Tento termín vyjadroval používanie „nového kameňa“, z ktorého sa zhotovali rôzne nástroje - tzv. kamenná brúsená industria. Čiastočne šlo o sekery, kliny, dláta či iné náradia s prevŕtaným stredovým otvorom pre porisko, napr. sekeromlaty.

Neolit predstavuje novú etapu vo vývoji človeka a jeho spoločnosti. Z lovca a zberača sa aj vďaka používaniu kamenných nástrojov postupne stal usadený roľník a chovateľ domáčich zvierat - archeológovia tento proces nazývajú neoliticou revolúciou alebo neolitizáciou. Domestikovali (zdomácnili) sa dovtedy divoko žijúce zvieratá, ako hovädzí dobytok, ovca, koza či ošípaná.

Pestovala sa pšenica jednozrnová, dvojzrnová, špaliová, jačmeň a neskôr aj strukoviny ako hrach či šošovica.

Ked' sa živiny z pôdy časom vyčerpali, pravekí ľudia osadu presunuli na nové miesto nie príliš vzdialené od toho predošlého a ked' pôda živiny opäťovne načerpala, osadníci sa vrátili na pôvodné miesto. Tento systém sa nazýva „kruhový systém cyklického hospodárstva“.

Charakteristickými prvkami neolitickej revolúcii teda sú:

- premena pravekého človeka zo zberača náhodných plodín na rolníka
- usadlý spôsob života, zakladanie osád dedinského charakteru
- premena z lovca na chovateľa domácich zvierat
- postupné skultúrňovanie a pestovanie plodín
- výroba kamenných brúsených nástrojov
- výroba textílií
- výroba keramických nádob.

Pre každé časové obdobie doby kamennej je charakteristický iný tvar nádob, iné techniky zdobenia či použitý materiál.

Prenesme sa teda spolu do mladšej doby kamennej - vyróbime si neoliticú nádobku. Človek mladšej doby kamennej nepoznal hrnčiarsky kruh ako dnešní majstri, preto keramiku vyrábal vlastnými rukami z hliny spôsobom, ktorý sa dnes naučíme.

Pred samotnou výrobou si musel pripraviť hlinu - tú si dôsledne vyberal, niekol'kokrát preplavoval. Z jemnej hliny vyrábal tenkostennú stolovú keramiku (na pitie, stolovanie), do hrubšej hliny pridával do keramického „cesta“ aj organické či anorganické prímesi (plevy, slama, piesok, malé kamienky) a vyrábal z nej nádoby úžitkového charakteru (zásobnicové nádoby, hrnce).

Na výrobu neolitickej nádoby budeme potrebovať:

- modelovaciu hlinu samoschnúc - menšie deti môžu použiť plastelínu
- misku s vodou na navlhčenie rúk
- plastový nožík
- štetec
- špáradlo alebo kúsok konárika
- guľovitý nástroj - miesto neho môžeme použiť opačnú stranu drevenej varešky

POSTUP:

- kúsok pripravenej modelovacej hmoty si v ruke poriadne spracujeme a vytvoríme koliesko s priemerom približne 5 cm, okraje mierne vytvarujeme smerom nahor - vymodelovali sme dno nádoby
- snažíme sa, aby bol vyvýšený okraj hrubý približne 0,5 cm, keďže tento určuje celú hrúbku nádoby

- okraj mierne navlhčíme štetcom namočeným vo vode a dreveným špáradlom na ňom vytvoríme nepravidelné zárezy - vytvorí sa akási „kašíčka“, ktorá bude slúžiť ako lepidlo jednotlivých častí nádoby
- na tento fakt musíme myslieť pri každom ďalšom napájaní hliny. Ak by sa časti materiálu poriadne nespojili, pri sušení by sa nádoba mohla rozpadnúť.

- z ďalšieho kúска hmoty ušúľame časť dlhú približne 18 cm,
rukami ju sploštíme na plochý tvar, plastovým nožíkom urovnáme.

Dbáme pritom, aby hrúbka pásika bola rovnaká ako vyvýšené okraje dna -
približne 0,5 cm. Zabezpečíme tým rovnakú hrúbku stien celej nádoby, celistvosť
a tým aj jej estetický vzhľad :

- bok pásika znova navlhčíme vodou a dreveným špáradlom naryhujeme
(ako už vieme, zabezpečujeme tým zachovanie tvaru nádoby pri sušení)
- navlhčíme aj okraj naryhovaného dna a pásik prilepíme podľa obrázka.

Prebytočnú časť odrezeme plastovým nožíkom, nezabudneme plánované
plochy spájania navlhčiť a upraviť špáradlom:

- prsty si navlhčíme vo vode a uhládzame nimi vytvorené spoje.

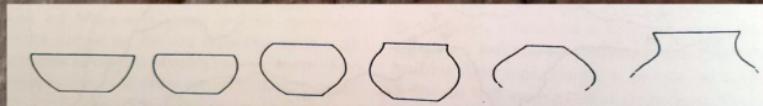
Dbáme pritom, aby sme vytvárali PROTITLAK -

ak uhládzame nádobku z vonkajšej strany, z vnútra nádoby jemne tlačíme druhým prstom a vytvárame tlak. Pracujeme stále mokrými rukami, všetky spoje uhladíme do požadovaného tvaru:

- ak by sme vytvárali väčšiu nádobu, v tejto fáze práce by sme museli počkať, kým hmota mierne vytrvdne (priľahlé jednu hodinu) a až potom by sme mohli prikladať ďalšie pásiky. V našom prípade môžeme smelo pokračovať ďalej rovnakým spôsobom.

Tvary neoliticých nádob boli premenlivé. Prevažovali guľovité, pologuľovité, rozlovené misky, misky na dutej nôžke, ale vyskytovali sa aj dvojkónické tvary (dva kužele uložené na sebe užšími časťami), flaše, vázovité tvary s uškami a hrdlom. Guľovité formy nádob sa postupne zjemňovali, nadobúdali esovitú profiláciu a prešli do hruškovitých tvarov.

- okraj polotovaru nádoby si znova navlhčíme vodou, dreveným špáradlom vytvoríme zásek a vyrobíme ďalší pásik rovnakej hrúbky ako ten predošlý. Pásik sploštíme, bok naryhujeme a prilepíme opracovanými a navlhčenými plochami k sebe.
- rukami namočenými vo vode znova poriadne uhladíme všetky spoje:

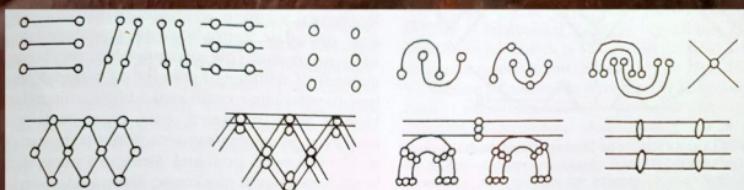

Archeológia delí neolit - mladšiu dobu kamennú - na tri hlavné vývojové stupne: starší, stredný a mladý neolit. Každému stupňu zodpovedajú rôzne kultúry či kultúrne skupiny.

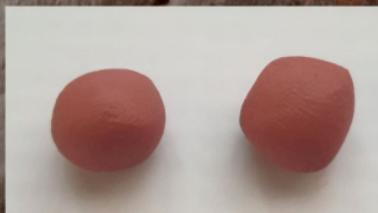
Prvou neoliticou kultúrou v strednej Európe v prvej polovici 6. tisícročia pred Kr. bola „kultúra s lineárnom keramikou“. Je pomenovaná podľa typickej výzdoby hlineného riadu rytými lineárnymi (priamymi) líniami, priamkami, pokrývajúcimi takmer celý povrch nádob. Výzdoba pozostáva zväčša z jednoduchých, viacnásobných, priamych, lomených, oblúkových či špirálových linií, čiar.

Ryté línie boli prerušované tzv. notovými jamkami - prieħlbinami (z toho pomenovanie notová výzdoba resp. notová keramika). Praveký človek časom jamky usporiadal na seba, až vznikli kratšie či dlhšie záseky alebo vrypy.

Výber používaných vzorov notovej keramiky, ktoré môžete použiť na výzdobu svojej nádoby:

- z kúska vypracovanej hmoty vyrobíme dve gulôčky približnej veľkosti 1 cm, sploštíme ich a použijeme ako ušká nádoby. Nezabudneme pritom na pravidlo navlhčenia a ryhovania všetkých styčných plôch. Ušká nalepíme po bokoch nádoby v hornej tretine protiľahlo k sebe. Archeológovia ich volajú „malé jazykovité alebo prsovité plastické výčnelky“ a slúžili pre lepšiu manipuláciu s nádobou:

- guľovitým nástrojom alebo opačnou stranou drevenej varešky či iného kuchynského náčinia vyhlíbime opatrne do ešte mäkknej nádoby priehlbiny- notové jamky. Následne dreveným špáradlom vytvoríme ryté línie, priamky a dreveným špáradlom notové jamky pospájame.

Inšpirovať sa môžeme vzormi z predchádzajúcej strany, ktoré vychádzajú z reálnych archeologických nálezov artefaktov kultúry s lineárnom keramikou.

Použili sme samoschnúcu modelovaciu hlinu, nádobu preto stačí nechať vyschnúť voľne na vzduchu aspoň 24 hodín. Praveký človek však nádoby vypaloval, aby zlepšil ich vlastnosti, napr. aby z nich neunikala tekutina. Nádoby umiestňoval na otvorený oheň a vypaloval pri teplote približne 800 stupňov Celzia.

Nádobu po vysušení môžeme ešte vymaľovať ľubovoľnými farbami
prírodných odtieňov - podľa použitej modelovacej hmoty.

.... v ďalšom kroku sa otestujte, či sa pobyt v dome kamennej
odrazil aj na vašich vedomostiach - skúste vyplniť jednoduchý
vedomostný test

Použitá literatúra:

Novotný, B. a kol.: Encyklopédia archeológie. Vydavateľstvo Obzor Bratislava, 1986.

Soják, M.: Neoliticke osídlenie Spiša. In: Slovenská archeológia XLVIII-2, 2000, s. 185 - 314. Archeologický ústav SAV Nitra, 2001

Soják, M.: Pravek Európy (s dôrazom na Karpatskú kotlino a Slovensko). Vysokoškolské skriptá. Verbum - vydavateľstvo KUL Ružomberok,

VEDOMOSTNÝ KVÍZ

1. Ktoré časové obdobie praveku označujeme slovom NEOLIT?

- a) staršia doba kamenná
- b) doba želená
- c) mladšia doba kamenná

2. Čo rozumieme pod spoločným označením „kamenná brúsená industria“?

- a) ošúchané kamene nájdené v rieke
- b) kamenné nástroje, napr. sekery, klíny, dláta
- c) brúsny papier

3. Vysvetlite slovo DOMESTIKÁCIA

- a) upratovanie interiéru pred Vianocami
- b) zdomáčňovanie divokých zvierat
- c) využitie určitého zvieracieho rodu

4. Ktoré z vybraných činností charakterizujú neoliticú revolúciu?

- a) lov divej zveri a zber byliniek
- b) odievanie sa do kožuší ulovených zvierat
- c) zámerný chov zvierat, zámerné pestovanie plodín a usadlý spôsob života

5. Ako neolitickej človek pripravoval hlinu na výrobu jemnej tenkostennej keramiky?

- a) kúpil si ju v obchode
- b) niekoľko krát ju preplavoval vo vode
- c) nevyrábal keramiku

6. Čím sú charakteristické nádoby kultúry s lineárnom keramikou?

- a) rytými rovnými, lineárnymi líniami -
- b) lineárnym tvarom nádoby
- c) že vyrábali keramiku na hrnčiarskom krahu

7. Podľa čoho dostala názov tzv. notová keramika?

- a) mohli podľa nej hrať nejakú melódiu
- b) lebo vydávala zvuky pri vypalovaní
- c) lebo výzdoba jamkami - prieħlbinami - pripomína noty

8. Čo znamená „kruhový systém cyklického hospodárstva“?

- a) že pravekí ľudia presúvali svoje polia na nové, na živiny bohaté pôdy a po čase sa vracali na pôvodné miesto
- b) že sedeli v kruhu a rozprávali si príbehy
- c) že pšenicu a strukoviny sadili do kruhu

9. Čo znamená výraz „anorganické prímesi“?

- a) piesok, kamienky, rozdrvené črepy
- b) voňavé bylinky
- c) slama, seno, plevy

